

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ І ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЛОДІВ ЧЕРЕШНІ, ВИРОЩЕНИХ В УМОВАХ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

О. А. Кіщак, доктор сільськогосподарських наук

Ю. П. Кіщак, кандидат сільськогосподарських наук

Інститут садівництва НААН України

На основі багаторічних досліджень, проведених в Інституті садівництва НААН України, запропоновано нові типи інтенсивних насаджень з використанням вітчизняних великоплідних сортів. Ці сади забезпечують отримання конкурентоспроможної продукції високих товарних якостей. Обґрунтовано доцільність внесення змін до чинних нормативних документів України у частині підвищення вимог до розміру плодів черешні свіжої.

Ключові слова: черешня, насадження, сорт, товарність плодів, конкурентоспроможність, експортний потенціал.

На сьогодні агропромисловий комплекс є єдиною галуззю реального сектору економіки України, яка забезпечує найбільший обсяг валютних надходжень і має позитивне сальдо зовнішньоторгівельного обігу сільськогосподарської продукції, найвагомим чинником якого є обсяги експорту зернових культур – 38, олії – 23,2 і насіння олійних культур - 7,8% [6]. Водночас, Україна може наростити свій експортний потенціал і за рахунок нових видів сільськогосподарської продукції, зокрема свіжих плодів черешні.

За даними ФАО [15] за останні роки рівень виробництва плодів черешні у світі знаходиться в межах 2 млн. тонн, що у 7 раз менше науково обґрунтованої норми їх споживання, чим зумовлено гострий дефіцит та високі ціни реалізації на них.

У зв'язку з цим, в Інституті садівництва НААН України (далі ІС НААН), внаслідок багаторічних досліджень розроблено і запропоновано для умов Лісостепу України нові ефективні типи інтенсивних насаджень черешні, які

забезпечують високий рівень їх продуктивності і товарних якостей продукції [3].

Отже, дослідження з пошуку шляхів підвищення конкурентоспроможності вітчизняної черешні є актуальними.

Мета досліджень полягає в оцінці конкурентоспроможності і експортного потенціалу плодів черешні, вирощених в нових типах інтенсивних насаджень в умовах Лісостепу України.

Методика досліджень. Дослідження проводили упродовж 2002-2014 рр. у насадженнях черешні (садіння 1997, 1998, 2003, 2005 рр.) Державного підприємства дослідного господарства «Новосілки» ІС НААН та на наших дослідних ділянках, де було висаджено сорти Китаївська чорна, Ніжність, Дончанка, щеплені на насіннєвих – антипка, дика черешня (контроль) та вегетативно розмножуваних підщепях – Студениківська, Гізела 5, ВСЛ-2 та Л-2. У насадженнях з щільністю садіння 889-1111 дер./га вивчали малогабаритну і веретеноподібну форми крони порівняно з округлою з пониженою зоною плодоношення. Ґрунт дослідної ділянки сірий опідзолений на лесовидному суглинку утримували під чорним паром без зрошення.

Оцінку показників товарної якості плодів здійснювали згідно з ГСТУ 01.1-37-165:2004. Відбір зразків та аналітичні дослідження проводили за Методикою оцінки якості плодово-ягідної продукції [4].

Результати досліджень. За роки досліджень в усіх типах насаджень черешні забезпечувався достатньо високий вихід товарної продукції. Найвищу її якість відзначено у середньопізніх (строк досягання 24.06-01.07) сортів з плодами світлого забарвлення. Встановлено, що сорти черешні Любава, Ніжність та Дончанка в умовах Лісостепу України в усіх типах насаджень забезпечують найвищу товарну якість плодів (93,3-98,8%), а за середнім показником їх найбільшого поперечного діаметра (22-24 мм) перевищують на 10-20% відповідні показники в чинних в Україні нормативних документах, якими регулюються показники товарної якості плодів черешні свіжої [11,12].

За біохімічним складом зазначені сорти знаходяться на рівні найкращих аналогів, вирощених в умовах Криму і Приазов'я (табл.1). Це свідчить про реальні можливості отримання стабільних і високих урожаїв високоякісних плодів черешні в умовах досліджуваної зони. Плоди цієї культури також характеризуються високим вмістом сухих розчинних речовин (18,1-20,7%), цукрів (9,5-14,0 %) та кислот (0,63-0,84 %) і є універсальними у використанні.

1. Біохімічний склад плодів черешні залежно від регіону вирощування

Показник	Західний Лісостеп ІС НААН Львівська ДСС	Приазов'я Мелітопольська ДСС	Крим Кримська ДСС
Сухі розчинні речовини, %	18,1-20,7	12,1-19,9	12,6-23,5
Цукри	9,5-14,0	12,4-13,0	12,2-17,7
Кислоти	0,63-0,84	0,48-0,73	0,6-0,9
ЦКІ	15,1-17,3	17,8-20,8	19,7-20,3
	(за Кіщак О. А., 2013) [3]	(за Івановою Т. Г., 2004) [2]	(за Міщенко В. Ф., 2005) [7]

Зважаючи на те, що під час наших багаторічних досліджень в нових типах інтенсивних насаджень черешні отримано продукцію високої товарної якості, доцільно оцінити її конкурентоспроможність порівняно з кращими зарубіжними аналогами.

В умовах високої конкуренції на міжнародних ринках необхідно, щоб продукція, щонайменше повністю відповідала стандартам, встановленим конкурентами або перевищувала їх, адже чим вища якість і нижча ціна продукції, тим вища її конкурентоспроможність.

Слід відзначити, що на сьогодні самим високим за рівнем вимог до товарної якості плодів черешні є державний стандарт США (Chapter 16-414

WAC WASHINGTON STANDARDS FOR CHERRIES), який набрав чинності 25 червня 2005 року [18]. Цей нормативний документ розроблено з урахуванням вимог кращих галузевих профільних стандартів, які набрали чинності у 2001-2003 рр. у провідних країнах експортерах плодів цієї культури. Відповідно до цих нормативних документів виробники черешні перед реалізацією формують товарні партії продукції за принципом їх групування за розміром плодів, яким встановлено, зокрема їх експортний мінімум – 22 мм та відповідні товарні групи: < 22 мм, 22-24, 24-26, 26-28, 28-30 і 30+ мм [13, 16]. Отже, вищезазначений державний стандарт США нормативно закріпив за цією державою статус основної країни – експортера плодів черешні. Відповідно до цього документа мінімальний розмір плодів за найбільшим діаметром має становити не менше 21,4 мм або визначається як 12-й ряд (табл. 2). Фактично, лише експортний мінімум за розміром плодів є перепусткою на споживчий ринок США і ця обставина суттєво посилила конкурентне середовище серед виробників плодів черешні, оскільки їх продукція здобула статус експортно-орієнтованої.

2. Структура надходження й оптові ціни на плоди черешні свіжої на ринках США за їх нормативними категоріями, 2011 рік*

Розмір ряду**	Розмір плодів за найбільшим поперечним діаметром, мм не менше ніж:	Маса плода, г	Оптова ціна, дол.США/кг	Відсоток від загального обсягу надходження плодів
8				
8,5	31,4	>12,5	>4,00	0,19
9	29,8	10,4-12,4	3,69	2,66
9,5	28,2	9,7-10,3	3,47	17,44
10	26,6	8,7-9,6	3,20	21,69
10,5	25,4	7,9-8,6	2,58	31,67
11	24,2	7,1-7,8	2,24	17,83

11,5	22,6	6,2-7,0	1,86	6,57
12	21,4	5,4-6,1	1,46	1,95
13	20,6	<5,3	0,54	0
14	19,0	-	0,00	0

*- Узагальнено на підставі даних публікацій Menzies R. [14], Shilo I. [17], Whiting M., Lang G., Ophardt D., [19]

** - Відповідно до державного стандарту США [18]

Аналіз таблиці свідчить, що у 2011 році плодів черешні діаметром 21,4 мм на внутрішній ринок надходило лише 1,95%, тоді як продукція менша за розміром за вказаний показник взагалі не реалізовувалася на ринках і торгівельних мережах США. Таку продукцію вони спрямовують, в основному, на ринки слаборозвинутих країн, у т.ч. Російської Федерації, у яких нижчі вимоги державних стандартів до товарної якості плодів цієї культури. Це дозволяє американським виробникам отримувати вагомі додаткові надходження ще й від реалізації нестандартної продукції.

Позитивом вищезгаданого стандарту є те, що зі збільшенням величини плодів пропорційно зростає їх оптова ціна, що також суттєво стимулює виробників вирощувати продукцію преміальної товарної якості.

Слід відзначити, що у 2011 році на ринках США найбільше реалізовувалися плоди черешні діаметром 25,4 мм (31,67%) і 26, мм (21,69%), а широко розрекламовані торговельними мережами плоди діаметром 29,8 і 31,4 мм займали відповідно лише 2,66 і 0,19% від загального обсягу надходження плодів.

Завдяки введенню цього стандарту США здійснюють найефективнішу експортну політику. Так, у 2011 році за рівня виробництва 303,4 тис. тонн плодів черешні, що забезпечує лише 50% її внутрішньої потреби, на експорт спрямовано 21% від загального обсягу або 64,3 тис. тонн свіжої продукції. Ряд країн також запозичили цей досвід і проводять активну експортну діяльність у цьому напрямі. Так, останнім часом вагомі досягнення демонструє Чилі, яка спрямовує на зовнішні ринки 75% виробленої продукції: 70% на ринки США і

Канади і 30% – до країн ЄС у період з грудня до березня [14]. Це відбулося за рахунок впровадження державного стандарту, який врахував кращий світовий досвід у цій сфері.

Водночас за даними ФАО Україна знаходиться в першій десятці провідних світових виробників без прогресу і суттєвої зміни обсягів виробництва плодів черешні. Так, якщо у 2013 році в Україні виробництво плодів цієї культури становило 72,6 тис. тонн, то експорт в обсязі 3,2 тис. тонн не дозволив потрапити навіть у чільну двадцятку провідних світових країн експортерів черешні. Зазначену продукцію спрямовано, переважно, до Російської Федерації і Білорусії передусім тому, що на території країн СНД діє адаптований з часів СРСР ГОСТ 21922-76 «Черешня свежая. Технические условия» (Межгосударственный стандарт). Цим нормативним документом, зокрема, встановлено, що плоди черешні за найбільшим поперечним діаметром мають становити не менше 17 мм – для першого і 12 мм – для другого сорту [11].

Це свідчить про те, що без зміни діючих нормативних документів, ми прив'язуємося до обмеженого ринку і не здійснюємо кроків щодо підвищення конкурентоспроможності галузі.

Варто зазначити, що у Митному союзі норми СОТ мають пріоритет, тому наші сусіди ближчим часом змушені будуть адаптувати свої стандарти до вимог міжнародних нормативних документів. Адже переваги членства у СОТ необхідно використовувати, передусім, у площині підвищення стимулів для проведення реформ і підвищення ефективності виробництва, а також активної інтеграції в зовнішню торгівлю та завоювання нових ринків збуту. Саме тому, чинні нормативні документи України потребують невідкладного внесення змін у частині підвищення вимог до розміру плодів черешні (табл. 3).

3. Нормативні документи, якими регулюються показники товарної якості плодів черешні свіжої в Україні

Розмір плодів за найбільшим поперечним діаметром, мм	Нормативний документ
не менше ніж:	
20 мм – для плодів вищого сорту 17 мм – для плодів першого і другого сорту	Стандарт ЄЕК ООН FFV-13, який стосується збуту і контролю товарної якості плодів вишні і черешні [10] Проект Національного стандарту «Вишня і черешня свіжа». Вимоги до товарної якості, який відповідає вимогам Стандарту ЄЕК ООН FFV-13. Розробник – ІЗС УААН
20 мм – для плодів першого сорту і 17 мм для плодів другого сорту	Проект Національного стандарту «Черешня свіжа. Технічні умови» (на заміну ГОСТ 21922-76). Розробник – ІС УААН
17 мм – для плодів першого сорту 12 мм – для плодів другого сорту	ГОСТ 21922-76 Межгосударственный стандарт «Черешня свежая. Технические условия» [11]
18 мм – для плодів першого сорту 16 мм – для плодів другого сорту	ГСТУ 01.1-37-165:2004 «Черешня свіжа. Технічні умови» [12]

Для цього є вагомі підстави, адже розроблені нами нові типи інтенсивних насаджень [3] забезпечують отримання конкурентоспроможної продукції високої товарної якості (середній розмір плодів за найбільшим поперечним діаметром становить 22-24 мм), що перевищує офіційно встановлений нормативними актами експортний мінімум і відповідає вимогам міжнародних стандартів, оскільки перевищує на 3-12 % мінімальний встановлений державним стандартом США діаметр плодів (21,4 мм). Окрім того, у 2009 році спільно з Кримською ДСС ІС НААН закладено нову серію дослідів з розроблення сучасних типів інтенсивних насаджень черешні з використанням

найбільш крупноплідних сортів вітчизняної селекції на підщепі ВСЛ-2 за схемою розміщення дерев 4,5×2,5 м і формуванням різних крон. У п'ятирічному насадженні сорту Крупноплідна з плакучою формою крони отримано високу врожайність – 26,7 т/га і встановлено, що середня маса плодів залежала, в основному, від навантаження дерев урожаєм. Так, у сорту Крупноплідна середня маса 75% плодів становила 12 г, що відповідає товарній групі 28-30 мм і 25% плодів з масою 7,6-8,4 г або 24-26 мм [5].

Аналогічні результати отримано в умовах Ростовської області, де в інтенсивних насадженнях черешні на підщепі ВСЛ-2 з використанням найбільш крупноплідних сортів і різних способів формування крон дерев за показниками товарних якостей плодів виділили сорти української селекції Василіса та Крупноплідна. Розмір плодів за найбільшим поперечним діаметром становив у них залежно від форми крони 27-28 мм, а середня маса плода - 10,0-12,2 г [1, 8].

Отже, отримані результати дають підстави стверджувати, що зазначені урожаї плодів повністю відповідають вимогам світових стандартів, що підтверджує високу перспективність і результативність таких досліджень.

Тому дослідження в напрямі розроблення нових типів інтенсивних насаджень черешні для виробництва конкурентоспроможної продукції експортного призначення є актуальними на подальшу перспективу.

Варто відзначити, що розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 806 схвалено Стратегію розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, якою визначено, що макроекономічними показниками розвитку галузі є, зокрема, збільшення щороку обсягів експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції на 3-4 відсотки, а пріоритетними напрямками досягнення стратегічних цілей є створення системи логістики, інших складових ринкової інфраструктури для особистих дрібних селянських і середніх господарств, сприяння становленню системи спільної реалізації вітчизняної сільськогосподарської продукції на цільових зовнішніх ринках, а також стимулювання раціонального розміщення і спеціалізації аграрного виробництва з урахуванням природно-кліматичних умов. Відповідно до зазначеної Стратегії

для забезпечення розвитку галузей аграрного сектору економіки надаватиметься пріоритетна підтримка садівництва - шляхом мотивації особистих селянських господарств і кооперативів [9].

Тому, за практичної підтримки органами державної влади розвитку садівництва і створення сприятливих умов для збільшення обсягів експорту плодів черешні, існує реальна можливість активізувати залучення інвестицій в галузь, що підвищить заінтересованість суб'єктів господарювання у закладанні нових насаджень цієї культури.

У зв'язку з цим слід відзначити, що протягом останнього десятиріччя обсяги експорту свіжих плодів черешні на світові ринки активно нарощує найбільш потужна аграрна держава світу США. Таким самим шляхом ідуть Туреччина, Чилі, Іспанія і ряд інших країн.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що в сучасних умовах, через відсутність альтернатив, назріла необхідність невідкладного внесення змін до чинних нормативних документів України, з урахуванням кращого міжнародного досвіду, у частині підвищення вимог до розміру плодів черешні, як складової частини формування внутрішнього ринку та реалізації державної стратегії розвитку експорту плодів цієї культури.

За нинішнє десяте місце у переліку основних світових виробників плодів і шосте місце за урожайністю насаджень Україна має завдячувати, передусім, сортам черешні вітчизняної селекції.

Аналогічні підходи до формування стратегії внутрішнього виробництва та експорту застосовують Туреччина (90% у насадженнях черешні тут займає місцевий сорт 0900 Зіраат) та Іран (у садах переважає сорт власної селекції Техраніві) [13], які займають відповідно першу і третю сходинку у рейтингу найбільших світових виробників плодів цієї культури. Тому використання найбільш крупноплідних вітчизняних сортів і високопродуктивних підщеп є однією з передумов успішної діяльності на цьому шляху. Запорукою цього є розроблені нами нові типи інтенсивних насаджень, які забезпечують отримання стабільних високих урожаїв конкурентоспроможної продукції в зоні Лісостепу

України, яка за показниками товарної якості плодів черешні свіжої відповідає вимогам міжнародних стандартів.

Висновки

Поглиблення наукових досліджень у напрямі розроблення нових типів інтенсивних насаджень черешні для виробництва конкурентоспроможної продукції експортного призначення дасть можливість Україні повною мірою використати власні селекційні досягнення, сприятливі ґрунтово-кліматичні умови і зручне географічне положення, стати провідною світовою країною - експортером плодів цієї культури та отримати для бюджету стабільне джерело валютних надходжень. Зазначені заходи та відповідні рішення органів державної влади створять реальні передумови для успішного розвитку експорту свіжих плодів черешні на світові ринки, як одного із пріоритетних напрямів зовнішньоекономічної діяльності галузі садівництва.

Список літератури

1. Жуков Г. Н. Подбор сорто-подвойных комбинаций черешни для интенсивных насаждений в условиях юга Ростовской области: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. с.-х. наук: спец. 06.01.01 «Общее земледелие» / Г. Н. Жуков. – Краснодар, 2012. – 24 с.
2. Иванова Т. Г. Оцінка хіміко-технологічних якостей нових перспективних гібридів та сортів кісточкових порід у ґрунтово-кліматичних умовах південного Степу України / Т. Г. Иванова // Оптимизация экологических условий в садоводстве: сб. науч. тр. III Межд. науч.-практ. конф., г. Ялта, май 2004 г./ НБС-ННЦ. – Ялта. – 2004. – С. 109-110.
3. Кищак Е. А. Эффективные типы насаждений черешни в Украине / Е. А. Кищак // Садоводство и виноградарство. – 2013. – № 6. – С. 10-15.
4. Кондратенко П. В. Методика оцінки якості плодово-ягідної продукції / Кондратенко П. В., Шевчук Л. М., Левчук Л. М. – К.: – 2008. – 80 с.
5. Короткий звіт про діяльність відділу інтенсивного садівництва ІСГ Криму НААН за 2013 рік, м. Сімферополь, 2013. – 116 с.

6. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційна веб-сторінка. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/>
7. Мищенко В. Ф. Биохимические и биологические особенности новых сортов черешни в условиях Крыма / В. Ф. Мищенко, Н. А. Парфенова // Садовництво. – 2005. – Вип. 56 – С. 154-158.
8. Причко Т. Г. Технические показатели и химический состав плодов черешни в зависимости от способа формирования кроны дерева / Т. Г. Причко, Л. Д. Чалая, В. М. Кареник. Режим доступу до журн.: <http://journal.Kubansad.ru/pdf/13/01/11.pdf>.
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. «Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80/print13879772>
28823847/
10. Стандарт ЕЭК ООН FFV – 13, касающийся сбыта и контроля товарного качества вишен и черешен. Издание 2010. Организация Объединенных Наций, Нью-Йорк и Женева, 2010. – 7с. – Режим доступу: http://www.unesc.org/fileadmin/DAM/trade/agr/standard/fresh/FFV-Std/Russian/13Cherries_2010.pdf
11. Черешня свежая. Технические условия: ГОСТ 21922-76. – [Утвержден и введен в действие 1976 – 09 – 06]. – М.: Госстандарт СССР, 1976. – 11с. (Межгосударственный стандарт).
12. Черешня свіжа. Технічні умови: ГСТУ 01.1- 37-165:2004. – [Чинний від 2005-10-01]. – К.: Мінагрополітики України, 2005. – 10 с. – (Галузевий стандарт України).
13. Balmer M. European Sweet Cherry Industry: Germany, France, Italy, Turkey. The compact fruit tree / M. Balmer – 2001. – Vol. 34, № 3.– P. 81-85.
14. Menzies R. Increasing Cherry Fruit Size / R. Menzies // Agfact. – Н. 5.4.2. –September, 2004. – P. 1-6. Режим доступу: <http://www.dpi.nsw.gov.au>.

15. FAOSTAT – FAO Statistics Division 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://faostat.fao.org/>.
16. Paterson M. Cherries an analysis of traditional and dwarf varieties and methods, for the Teviot valley, Central Otago / M. Paterson, 2003. – Режим доступа: <http://www.lincoln.ac.nz/PageFiles/1421/Mike-Paterson-cherries.pdf>.
17. Shilo I. Sweet Cherry Industry / I. Shilo // Ag Tools™ Academy, 2011. – Режим доступа: http://www.extension.oregonstate.edu/wasco/sites/default/files/future_cherry_production_thursby_2011.pdf.
18. WASHINGTON STANDARDS FOR CHERRIES. Chapter 16-414 WAC. Washington State Legislature, filed 5/25/05, effective 6/25/05. Режим доступа: <http://apps.leg.wa.gov/wac/default.aspx?cite=16-414>.
19. Whiting M. Rootstock and Training System Affect Sweet Cherry Growth, Yield, and Fruit Quality / M. Whiting, G. Lang, D. Ophardt. // Horticultural Science. – 2005. – Vol. 40, №3. – P. 582-586.

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ И ЭКСПОРТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ПЛОДОВ ЧЕРЕШНИ, ВЫРАЩЕННЫХ В УСЛОВИЯХ ЛЕСОСТЕПИ УКРАИНЫ

Е. А. Кищак, Ю. П. Кищак

На основе многолетних исследований, проведенных в Институте садоводства НААН Украины, предложены новые типы интенсивных насаждений черешни с использованием отечественных крупноплодных сортов. Эти сады обеспечивают получение конкурентоспособной продукции высоких товарных качеств. Обоснована целесообразность внесения изменений в действующие нормативные документы Украины в части повышения требований к размеру плодов черешни свежей.

Ключевые слова: черешня, насаждения, сорт, товарность плодов, конкурентоспособность, экспортный потенциал.

COMPETITIVITY AND EXPORT POTENTIAL OF THE SWEET CHERRY FRUITS GROWN IN THE UKRAINE'S LISOSTEPPE

H. A. Kishchak, Yu. P. Kishchak

On the basis of the multi-year researches carried out at the Institute of Horticulture of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine new varieties of sweet cherry intense orchards were proposed with the use of inland large-fruited cultivars. Those orchards ensure obtaining competitive high marketable quality products. The expediency of changes in the valid standard documents of Ukraine was substantiated concerning the rise of the requirements to the size of the investigated crop fresh fruits.

Key words: *sweet cherry, orchard, cultivar, fruits marketability, competency, export potential.*